

De relaties tussen Japan en de Verenigde Staten en hun elites vanaf de jaren 1990, hier bekeken vanuit de invalshoek van het neoliberalisme

Hisanao Takase

C. Wright Mills¹ heeft ooit gewezen op de economische (de managers van grote ondernemingen die de kapitalistenklasse leiden) en de politieke elites (de managers van het staatsapparaat) die binnen de bestaande kapitalistische orde de leidende posities in de gezagshiërarchieën bekleeden.² Zij hebben immers de macht om te beslissen hoe men de economische rijkdom produceert en verdeelt en ze hebben de politieke macht om dit met behulp van fysieke dwangmiddelen op te leggen. Elitestudies zijn er ook voor Japan gedaan, maar tot nu toe enkel vanuit het perspectief van de natiestaat. De activiteiten van de elites overstijgen evenwel het niveau van die natiestaat.³ Na 1945, toen Japan door de Verenigde Staten was verslagen, kwam het land onder de beslissende invloed van de Verenigde Staten.⁴ Daarom is het noodzakelijk om de aandacht te vestigen op de rol van de economische en politieke elites binnen de context van de naoorlogse Japans-Amerikaanse betrekkingen.

Een belangrijke studie in dit kader is het boek van Stephen Gill⁵ over de *Trilaterale Commissie* (TC). Gill toont aan dat het “neoliberalisme” een strategie van het kapitaal is die vanaf de jaren 1970 werd geformuleerd, gedeeld en ondersteund door de elites (inclusief de culturele elites) uit de Verenigde Staten, Japan en Europa en door de vorming van de TC werd verspreid. Na de ineenstorting van het “corporate liberalisme”, zoals Kees van der Pijl dat heeft getypeerd, werden in de jaren 1970 en 1980 het Fordisme, de Keynesiaanse welvaartsstaat en het systeem van Bretton Woods opgegeven.⁶ Hoewel Gills studie transnationale perspectieven aan geeft, besteedt hij geen ernstige aandacht aan hoe de samenhang tussen de elites uit Japan en de Verenigde Staten vanaf 1990 vorm heeft kregen. Dat was tevens

Dit artikel bespreekt de vorming van de elitesamenhang tussen Japan en de Verenigde Staten na 1990 vanuit het standpunt van het “neoliberalisme” als een kapitalistische strategie die de marktdisciplineren ondersteunt en een rol speelt bij de vorming van een “transnationale kapitalistenklasse”.

de periode toen de transnationalisering van het kapitaal verder werd uitgediept en het neoliberalisme in Japan doordrong.

Dit artikel bespreekt de vorming van de elitesamenhang tussen Japan en de Verenigde Staten na 1990 vanuit het standpunt van het “neoliberalisme” als een kapitalistische strategie die de marktdisciplineren ondersteunt en een rol speelt bij de vorming van een “transnationale kapitalistenklasse” (TKK) zoals Gill dat al heeft vastgelegd. Het concept TKK werd al door Van der Pijl, Cox⁷ en Gill uitgewerkt, heeft Sklair⁸ en Robinson⁹ geïnspireerd en werd door Carroll verder uitgewerkt.¹⁰ In dit artikel wordt met TKK een bepaalde groep van eigenaren en van leidende managers van grote transnationale bedrijven (de klasse op zich) bedoeld die door sociale interactie een bepaalde samenhang vertoont (in zekere mate de klasse voor zich). Als we naar de mondiaal georiënteerde politieke elite (vertegenwoordigers van het staatsapparaat en de internationale instellingen), de culturele elites (organische intellectuelen) en de TKK kijken, dan zien we ook een bepaalde samenhangende groep op mondiale schaal ontstaan. Deze groep wordt in het boek *Global Political Economy* van Robinson een “globalistic bloc” genoemd of door Gill – onder verwijzing naar Antonio Gramsci – dan weer als de kern van een “transnational historic bloc” aangeduid. Gezien vanuit het concept “TKK” vertegenwoordigen de neoliberale mondiale economische elites

de belangen van de transnationale fractie¹¹ binnen het Japanse kapitaal. Die fractie werkt als een gemonialiseerde leidende groep in de kapitalistenklasse en, samen met de Amerikaanse neoliberale gemonialiseerde economische elite¹², is ze betrokken bij de vorming van deze TKK. Dit laatste aspect is in de reeds genoemde studies over de TKK alsnog niet ernstig onderzocht.

Dit artikel is uit drie delen opgebouwd. In het eerste deel wordt de rol van Yotaro Kobayashi bestudeerd, omdat hij voor de meest consistente neoliberale mondialist van de Japanse economische elite doorgaat en een lid van de TKK is. In een tweede deel wordt de vorming van een neoliberale globalistische elite (zowel economisch, politiek als cultureel) besproken die de transnationale fractie heeft ondersteund en vertegenwoordigt en die binnen het Japanse kapitaal door leden afkomstig van grote transnationale bedrijven als Toyota en Sony wordt gesymboliseerd. In het derde deel wordt de transnationalisering van de productie en het aandelenbezit besproken, omdat dit de opnemings van de Japanse neoliberale geglobaliseerde elites in de TKK met zich meebrengt.

De rol die Yotaro Kobayashi speelde

“Zo in een vroeger stadium de nationale bourgeoisieën met elkaar in scherpe rivaliteit leefden, dan is er vandaag sprake van collusie.”¹³ Onder verwijzing naar deze opmerking van William Robinson kan men Yotaro Kobayashi in deze periode, toen vanaf 1990 de neoliberale samenhang in de relaties tussen Japan en de Verenigde Staten vorm begon te krijgen, gerust als de meest markante figuur beschouwen. Want hij was bijvoorbeeld President van de *Asia Pacific Group* (voorheen de *Japanese*

Yotaro Kobayashi

Group) die in de TC het behoud en de versterking van de elitesamenhang tussen Japan, de Verenigde Staten en de EU sinds 1991 nastreefde.¹⁴

Twee opmerkingen kunnen duidelijk maken welke rol Yotaro Kobayashi hierin zoal heeft gespeeld.

Ten eerste heeft hij samen met de Amerikaanse en de Japanse elites in de besturen van vele organisaties gezeten. Hij werd in 1976 President van Fuji-Xerox en in 1992 Chairman. Fuji-Xerox werd in 1962 door Fuji Film (Japan) en Rank Xerox (Verenigde Staten) als joint venture gesticht. Ook vertegenwoordigde Kobayashi zowel het Japanse als het Amerikaanse kapitaal in vele andere organisaties. In 1992 legde Kobayashi in de TC de nadruk op het belang van de integratie van de Aziatische regio onder Japans leiderschap binnen het samenwerkingsverband met Amerika en Europa.¹⁵ Van 1994 tot 1997 was hij de Japanse voorzitter van de *Japan-U.S. Business Conference*.¹⁶ Vanaf 1997 was hij, zoals al vermeld, President van de *The Pacific Asian Group* (voorheen *Japanese Group*) van de TC. Daarbij was Kobayashi van 1996 tot 2006 nog lid van de Amerikaanse *Council on Foreign Relations International Advisory Committee*.¹⁷ Aan de Japanse kant was hij vanaf 1993 Vice-President van *Keizai Doyukai*¹⁸ en daarna tussen 1999 tot 2003 President.¹⁹ Daarom mogen we hem beschouwen als de meest representatieve persoon die de cohesie tussen de Japanse en Amerikaanse elites verpersoonlijkte.

Ten tweede was Kobayashi een machtige ondersteuner van de neoliberale globalistische gedachte. Hij bracht in 1993 het

Hiraiwa Rapport (*Keizaikaikaku Kenyukai Hokokusho*) uit dat door Isamu Hiraiwa (voorzitter van de *Keidanren*)²⁰, Eerste Minister Hosokawa, Isamu Miyazaki (een vroegere Japanse bureaucraat, econoom van Daiwa Security en lid van de TC sinds de jaren 1970) en Iwao Nakatani (professor aan de Hitotsubashi Universiteit) die tevens auteur van een eerste ontwerp tekst was geweest, werd ondertekend.²¹ Het rapport leverde een blauwdruk voor de neoliberale transformatie van de Japanse economie in globalistische zin. Dit alles gebeurde tegen de achtergrond van het uiteenspatten van de onroerendgoedgeepbel en de druk van President Clinton om de Japanse markt voor buitenlands kapitaal open te stellen in combinatie met een hogere koers van de yen ten aanzien van de dollar.²²

Het *Hiraiwa Rapport* benadrukte de marktdiscipline en deed de volgende voorstellen: economische deregulering met een flexibele arbeidsmarkt en een activering van de financiële markten, oprichting van een administratieve instantie om deze veranderingen te realiseren en het openstellen van de Japanse markt voor buitenlandse concurrentie.²³ Onder de auteurs van het ontwerp vinden we, zoals al gezegd, ook Isamu Miyazaki. Miyazaki was na 1970 lid van de TC geworden. Aldus legde hij contacten met de Amerikaan Fred Bergsten en de Belg Étienne Davignon rond denkbepelden over de betrekkingen tussen Japan, de Verenigde Staten en Europa.²⁴ Daarom mag men stellen dat het *Hiraiwa Rapport* tevens de neoliberale globalistische visie van de TC weerspiegelt.

Na het uitbrengen van het *Hiraiwa Rapport* speelde Kobayashi nog een cruciale rol als invloedrijk lid van de *Keizai Doyukai* (hij was President van 1999 tot 2003).

De vorming van een neoliberale globalistische elite in Japan

Volgens William Robertson heeft de opkomst van het transnationale kapitaal de nationale kapitalistenklasse in de vortex van de wereldeconomie meegezogen en de globalisering een nieuwe vorm van transnationale klassenalliantie geschapen. Die uitspraak kunnen we voor wat betreft Japan volledig bijtreden.²⁵

Hoewel de belangrijkste passages in het *Hiraiwa Rapport* door Miyazaki, Kobayashi, Nakatani en Hiraiwa werden geschreven, werd het document ook door een comité (*Keizaikaikaku Kenyukai*) gesteund. Een van die leden van dat comité was Toyoda Shoichiro, toen President (nu Ere-President) van de Toyota Corporation.²⁶ Toyoda onderschreef uiteraard de neoliberale globalistische visie van het *Hiraiwa Rapport*. In 1994 werd Toyoda – als opvolger van Hiraiwa – President van de *Keidanren*. Hij schreef als voorzitter van de *Keidanren* in 1996 het *Toyoda Rapport*. Op de lijst van mensen die dit rapport ondertekenden, treffen we bijna alle leidende figuren van de grote Japanse ondernemingen aan. Uiteraard was Kobayashi één van hen, evenals de Chairman van IBM (Japan) en die van Goldman Sachs (Japan). Deze feiten tonen aan dat de in Amerika gebaseerde transnationale fractie van het kapitaal het *Toyoda Rapport* ondersteunde. Daarbij waren ook Hiroshi Okuda, de huidige President van Toyota, en Fujio Cho op de lijst aanwezig. Zowel Okuda en Cho zouden Chairman van Toyota en machtige leden van de *Nihon Keidanren* worden.

Het *Toyoda Rapport* legde de nadruk op marktdiscipline en vertolkte een neoliberale strategie met betrekking tot de economische deregulering, de opening van de Japanse markt, de flexibilisering van de arbeidsmarkt, de afslanking van het openbaar bestuur, het verminderen van de bedrijfsbelastingen, het versterken van de financiële markten, enz., terwijl het accent werd gelegd op overheidssteun voor innovaties, het uitbouwen van industriële infrastructuur en de globalisering van de productie in de Aziatisch-Stille Oceaan Regio.²⁷ Deze visie komt goed overeen met die van de Japanse transnationale industriële bedrijven die auto's en high tech goederen produceren. Deze sector wordt vooral door Toyota vertegenwoordigd.

Toyota was trouwens al in de jaren 1980 begonnen met zich op de Amerikaanse en andere buitenlandse markten te richten. De Japanse financiële instellingen (het geldkapitaal) was inmiddels door het leeglopen van de bubbeleconomie al zwaar aangeslagen. Daarna werd Toyoda lid van een adviesorgaan van de Japanse regering (*Gyosei Kaikaku Kaigi*) die door Eerste Minister Ryutaro Hashimoto van 1996 tot

1998 werd ondersteund.²⁸ Tegelijkertijd stuurde Toyota een familielid (T. Toyoda) naar de TC²⁹ en werden Paul Volcker, de vroegere President van de *Federal Reserve Board* en Chairman van de *North American Region* van de TC, en Jay Rockefeller, een lid van de Rockefeller familie, als leden in de *International Advisory Board* van Toyota opgenomen. Hierdoor kon Toyota beter met de Amerikaanse economische elite communiceren.³⁰

Niet alleen Toyota, maar ook Sony werd een basis voor de elites die de neoliberale globalistische visie vertolkten en met de Amerikaanse elites communiceerden. De invloedrijkste figuur was Akio Morita. Morita, de medestichter van Sony, besliste in de jaren 1960 om door te dringen op de Amerikaanse markt. Hij werd in de jaren 1970 lid van de TC.³¹ Van 1992 tot 1993 was hij Chairman van het Japanse Comité van de TC.³² Tevens was hij van 1993 tot 1994 de Japanse Chairman van de *Japan-U.S. Business Conference*, waarbij een *Joint Mission Statement* uitging waarin duidelijk de versterking van de economische betrekkingen tussen Japan en de Verenigde Staten werd bepleit en de uitbreiding van de vrijhandel als de belangrijkste doelstellingen van de conferenties werd bestempeld.³³ Nadat Morita wegens een ernstige ziekte officieel ontslag had genomen, werd Ohga Norio Chairman van Sony. Hij keurde het *Toyoda Rapport* goed en opereerde tevens als Vice-President van de *Keidanren*.

In de jaren 1996-'97 werd het neoliberale beleid onder leiding van de President van de *Keidanren*, Toyoda Shoichiro, en Eerste Minister Ryutaro Hashimoto doorgezet. Echter, deze drastische hervormingen gingen ook gepaard met een tijdelijke stagnatie van de Japanse economie, wat tot het faillissement van grote financiële instellingen, zoals bijvoorbeeld Yamaichi Securities, leidde. Als een gevolg hiervan werd Takashi Imai, de President van Nippon Steel dat toen een nationaal georiënteerd bedrijf was, in 1998 President van de *Keidanren*.

De regeringen van Mori en Keizai Obuchi besloten daarom om tussen 1998 en 2001 het herstelbeleid om uit de recessie te geraken, op de neoliberale hervormingen voorrang te geven. Dat betekende dat de invloed van de globalistische fractie van het

Figuur 1: Leden van de informele ontmoetingsgroep met Jyunichiro Koizumi (in 2001)

Naam	Functie
Takashi Imai	Chairman van Nippon Steel, President van Keidanren
Hiroshi Okuda	Chairman van Toyota, President van Nikkeiren
Yotaro Kobayashi	Chairman van Fuji Xerox, President van Keiza Doyukai
Nobuo Yamaguchi	Chairman van Asahi Kasei, President van Nihon Shoko Kaigisyo
Jiro Ushio	Chairman van Ushio Denki
Satoru Kishi	Chairman van Mitsubishi Tokyo Bank
Yoshihiko Miyauchi	Chairman van ORIX
Matabei Maeda	Chairman van Maeda Kensetu
Masaharu Ikuta	Chairman van Mitsui O.S.K. Lines
Yoshifumi Nishikawa	President van Mitsu Sumitomo Bank
Masao Nishimura	Chairman van Mitsui O.S.K. Lines

Bron: Sankei Newspaper, 19th June, 2001.

kapitaal (met Toyota en Sony) en van de neoliberale ideologie tussen 1998 en 2001 in de Japanse elites verminderde. Tegelijkertijd kwam een conflict tussen Japan en de Verenigde Staten over het oplossen van de valutacrisis in Azië aan het licht. De Amerikaanse regering wees het voorstel van de Japanse regering voor het scheppen van een *Asian Monetary Fund* van de hand daar dit een toenemende invloed van Japan in Oost-Azië zou betekenen. Sindsdien bestaat hierover tussen beide regeringen nog steeds een latent meningsverschil. Echter, deze defensieve en centrifugale tendensen aan zowel Japanse als Amerikaanse zijde zijn verminderd na het herstel van de Japanse economie. De neoliberale globalistische elites wisten daarna weer snel aan invloed te winnen door naar een gemeenschappelijke oplossing te zoeken voor de integratie van de Oost-Aziatische regio in de kapitalistische wereldorde toen een nieuw offensief in die zin door Bush in de richting van Japan werd gelanceerd.³⁴

De neoliberale globalistische elite versterkte zich verder, wat uit de volgende

feiten blijkt. Zo werd Hiroshi Okuda, de Chairman van Toyota, President van de *Nihon Keidanren*, een organisatie die in 2002 uit de fusie van de *Keidanren* (President was Imai) met de *Nikkeiren*³⁵ (President was Okuda) was voortgekomen. Okuda bleef tot 2006 President. In die

Hiroshi Okuda

functie bevorderde hij een neoliberale politiek.³⁶ Hij steunde als lid van een nieuwe adviesraad van de regering (*Keizai Zaisei Shimon Kaigi*) van 2001 tot 2005 het beleid van Eerste Minister Junichiro Koizumi. Heizo Takenaka, een professor van de Keio Universiteit, was eveneens lid van dit adviescollege. Ook Jiro Ushio, de vroegere voorzitter van de *Keizai Doyukai*, was lid.³⁷ Ook Ushio steunde de neoliberale globalistische visie ooit door Yotaro Kobayashi geformuleerd. Daarbij hielden Kobayashi, Okuda en Ushio samen regelmatig informele samenkomsten met de economische elites en met Eerste Minister Koizumi (zie *Figuur 1*).

Fujio Mitarai, de President van Canon en Vice-President van de *Nihon Keidanren* – hij zou trouwens later Okuda als President van de *Nihon Keidanren* opvolgen –, nam deel aan de eerste gezamenlijke vergaderingen van de *Japan-U.S. Economic Partnership for Growth* die zowel de privésector als de regeringen groepeerde en die door de regeringen van Bush en Koizumi werd gesteund. Op deze vergaderingen

treft men vertegenwoordigers van grote bedrijven als Honda Toyota, Sony, Canon en Toshiba aan. Van Amerikaanse kant traden leden van Goldman Sachs en J.P. Morgan toe (zie *Figuren 2-1* en *2-2*). Tai-zo Nishimuro (President van Toshiba en Vice-President van de *Nippon Keidanren*) en John A. Thain (President van Goldman Sachs) werden beiden Co-Chairman van de samenkomsten.

In het tijdperk van Koizumi-Bush kwam de economische elite op directe wijze tussen beide in het besluitvormingsproces met betrekking tot de economische politiek binnen de context van de Japans-Amerikaanse betrekkingen. De neoliberale transformatie van de Japanse politieke economie werd gerealiseerd door een deregulering van de arbeidsmarkt, bezuinigingen op de welvaartsstaat en privatisering van de post en de economische globalisering werd bevorderd door mee te werken aan het *Free Trade Agreement* (FTA) en het *Economic Partnership Agreement* (EPA) met de landen in de regio van de

Azië-Stille Oceaan. Dit alles werd ook in het kader van de WTO ondersteund.

Na het tijdperk van Koizumi geraakte de wereldeconomie in recessie als gevolg van de subprime crisis in de Verenigde Staten. Dat betekende een verzwakking van de neoliberale legitimiteit. Hierdoor geraakten de neoliberale globalistische elites die de transnationale fractie van het kapitaal ondersteunden of vertegenwoordigden, in een eerder moeilijk parket. Maar ze bewaarden wel de band met de TC en zo kon ze in de Japanse elite een bepaalde positie behouden.³⁸ Fujio Cho, de huidige Chairman van Toyota, is nu nog lid van de TC. De President van Sony, nl. Howard Stringer, is eveneens lid van de TC.³⁹ Binnen de Japanse elite bezette in 2011 een lid van Toyota de functie van Vice-President van de *Nihon Keidanren*.

Zoals al werd geschreven zijn het de neoliberale globalistische elites die de “transnationale fractie” van het Japanse kapitaal vertegenwoordigen en ze hebben na 1990 een bepaalde plaats in de Japanse

Koizumi

Figuur 2-1: De vertegenwoordigers van de Japanse economische elite bij de eerste ontmoeting van de privésector met de regering in de commissie van de Japan-U.S. Economic Partnership for Growth in 2002.

Naam	Functie
Taizo Nishimuro	Chairman van Toshiba
Nobuyuki Koga	Executive Vice-President van Nomura Securities
Keiji Tachikawa	President van NTT DoCoMO
Fujio Mitarai	President van Canon
Kenji Niyahara	Chairman van Sumitomo Corporation
Yoshihide Munekuni	Chairman van Honda

Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken van Japan

http://www.meti.go.jp/policy/trade_policy/n_america/us/html/kanmin_private_j.html

Figuur 2-2: De Amerikaanse economische elite bij de eerste ontmoeting van de privésector met de regering in de commissie van de Japan-U.S. Economic Partnership for Growth in 2002.

Naam	Functie
John A. Thain	President van Goldman Sachs
Byron R. Kelley	President van El Paso Energy International
James C. Morgan	Chairman van Applied Materials
Koichi Nishimura	Chairman van Solelectron
Christopher K. Kay	Executive Vice-President van Toys “R”US
T. Timothy Ryan	Managing Director van J. P. Morgan
Allen Alley	President van Pixelworks

Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken van Japan.

http://w.rvw.meti.go.jp/policy/trade_policy/n_america/us/html/kanmin_private_u.html

elite verworven, maar ze zijn ook bepaalde moeilijkheden tegengekomen. De neoliberale globalistische elite heeft vooral onder de regering-Hashimoto (1996-98) en die van Koizumi (2001-06) in samenwerking met de Amerikaanse neoliberale globalistische elite hervormingen doorgevoerd, die door de transnationale fractie van het kapitaal werden ondersteund en die het nationaal georiënteerde Japanse kapitaal en elite hebben kunnen overtuigen van de wenselijkheid om deze transformaties mede te ondersteunen.

Met Robinson mag men dus gerust stellen dat “het proces van globalisering door de transnationalisering van de productie en van de productieve systemen en van het kapitaalbezit wordt aangedreven, hetgeen dan weer tot de opkomst van een getransnationaliseerde bourgeoisie leidt.”⁴⁰

Transnationalisering van de productie en het aandelenbezit

In deze paragraaf wordt aangetoond dat een dergelijk proces van transnationalisering van de productie en het kapitaalbezit een grote rol hebben gespeeld in de relatie tussen de Japanse grote bedrijven en de Amerikaanse financiële instellingen. Door het verschijnen van een Japanse neoliberale globalistische elite die met de Amerikaanse elite samenwerkt, ontstond als gevolg van de toegenomen directe investeringen (*Foreign Direct Investment*, FDI) van Japan in de Verenigde Staten en door de toename van het aandelenbezit van Japanse bedrijven door Amerikaanse financiële instellingen (portefeuille-investeringen) een nieuwe economische belangenconstellatie.

Sinds de jaren 1980 – in het bijzonder na het *Plaza Accord* in 1985 – hebben Japanse industriële bedrijven (speciaal die in de automobiellindustrie en in de high-tech), hier dan door Toyota gesymboliseerd, in de Verenigde Staten vooruitgang geboekt door hun FDI. Japanse FDI in de Verenigde Staten nam daarna grote vormen aan. De meest representatieve Japanse onderneming in deze is en blijft natuurlijk Toyota.

Toyota stichtte in 1984 samen met General Motors een fabriek in de Verenigde Staten. In 2004 bezat Toyota al tenminste

acht fabrieken en stelde het bedrijf er meer dan 20.000 arbeiders tewerk.⁴¹ Deze investeringen zijn voor de globalistische elite – ook voor de Amerikaanse leden van de TC – aanvaardbaar, maar dan op voorwaarde dat er ook een opening van de Japanse markt wordt nagestreefd volgens de richtlijnen van het *Structural Impediments Initiative* tussen de Japanse en de Amerikaanse regeringen. Joseph S. Nye Jr. raakte in 1991 dit punt in een rapport van de TC aan. Hij stelde: “De implementatie van het *Structural Impediments Initiative* zal van beide zijden nauwlettend in de gaten worden gehouden. Als daarbij de Japanse investeringen in de Verenigde Staten toenemen en Japanse filialen zich meer als Amerikaanse firma’s beginnen te gedragen, dan stelt zich tevens de vraag of de Amerikaanse belangen in termen van arbeidskwaliteit en tewerkstellingskansen beter door de Japanse dan door de Amerikaanse bedrijven worden gediend. Kortom, in een wereld van toenemende interdependentie kan de vraag van ‘wie zijn wij?’ minder gemakkelijk worden beantwoord.”⁴²

In 2008 bereikte de geaccumuleerde FDI van Japan in de Verenigde Staten de som van 226,6 miljard dollar. Dit betekende 33,1 procent van de totale FDI van Japan. De Noord-Amerikaanse regio is trouwens de grootste ontvangende regio van Japanse FDI. Natuurlijk hebben de Japanse firma’s ook in andere regio’s vooruitgang geboekt en hebben ze de transnationalisering van de productie bevorderd. Na Noord-Amerika komt de EU met 23,6 procent, terwijl de Aziatische regio voor 23,3 procent van de totale FDI van Japan in 2008 tekent.⁴³

Van Amerikaanse zijde bedroeg de geaccumuleerde FDI in Japan 74,3 miljard dollar in 2008. Dat bedrag neemt sindsdien nog toe, maar in een relatief trager tempo. Zoals na 2000 een recente trend laat zien, hebben Amerikaanse financiële instellingen bij wijze van belegging aandelen in grote Japanse bedrijven gekocht (portefeuille-investeringen). In 1990 bedroeg de ratio van het aandelenbezit door buitenlanders (bedrijven en individuen) 4,7 procent. Die ratio was 18,8 procent in 2000 en 26,7 procent in 2006.⁴⁴ Deze trend moet men zien als een onderdeel van de globalisering van de financiële markten en de expansie van het transnationale financiële kapitaal volgens de wensen van de globalistische elite.

In een rapport van de TC uit 1999, toen de Japanse economie in geen goede conditie verkeerde, stelde Robert B. Zoellick dat “de economische problemen van Japan een mogelijkheid kunnen bieden voor het leggen van stevigere verbindingen op voorwaarde dat Japan zich meer voor buitenlandse investeringen en zakendoen opent.”⁴⁵ Wat betreft de aandelenmarkt gingen Zoellicks wensen in vervulling. Japanse niet-financiële bedrijven, waarvan de bestuurders een president of vice-president in de (*Nihon*) *Keidanren* opnemen (zie *Figuur 3*), tellen Amerikaanse aandeelhoudersgroepen (“custodians”⁴⁶) zoals de Chase Manhattan Bank NA London of de State Street Bank and Trust Company onder hun investeerders. Wanneer we bijvoorbeeld naar het jaar 2000 kijken, dan zien we dat Mitsui, Hitachi, Ito Yokado, Sony en Toshiba de Chase Manhattan Bank NA London en de State Street Bank and Trust Company tot hun belangrijkste aandeelhouders mogen rekenen.

Zoals uit *Figuur 3* moge blijken, heeft zich vanaf de jaren 2000 een nieuwe constellatie van economische belangen rond in Japan gevestigd industrieel kapitaal (in het bijzonder transnationaal kapitaal) en rond in Amerika gevestigd transnationaal financieel kapitaal (speciaal in de vorm van *custodian banks*) gevormd. Wil men nu de huidige Japanse politieke economie goed begrijpen, dan is het essentieel om aandacht te besteden aan de transnationalisering van de productie en het aandelenbezit. Deze transnationalisering van de productie en van het kapitaalbezit heeft tot een transnationalisering in het standpunt van de economische elite geleid. Zelfs de top van Nippon Steel, een bedrijf dat de traditionele vertegenwoordiger van het nationale kapitaal was, kijkt met belangstelling uit naar de vragen die door Amerikaanse en Europese investeerders worden gesteld en als gevolg van de transnationalisering van de productie en van de eigendom bij de belangrijkste afnemers van de staalindustrie, zoals Toyota, Honda en Nissan⁴⁷, is Nippon Steel voor buitenlandse ontwikkelingen attent geworden.

Conclusies

In dit artikel hebben we proberen aan te tonen dat er zich na 1990 een cohesie in en tussen de elites van Japan en de Verenigde

Staten heeft gevormd en dat dit gebeurde vanuit het gezichtspunt van het “neoliberalisme” als kapitalistische strategie. We hebben hierbij door te focussen op de Japanse situatie gebruikgemaakt van het concept “transnationale kapitalistenklasse” (TKK). De neoliberale globalistische elite wordt hier gesymboliseerd door de persoon van Kobayashi die de transnationale fractie van het kapitaal ondersteunde en vertegenwoordigde. Vooral in de automobielsector en de *high tech* industrie, hier vertegenwoordigd door bedrijven als Toyota en Sony, kreeg de neoliberale globalistische politiek grote bijval.

De neoliberale globalistische elite die samenwerkt met de Amerikaanse neoliberale globalistische elite heeft het politiek leiderschap overgenomen, wat leidde in het belang van het transnationale kapitaal tot een neoliberale globalistische transformatie van de politieke economie van Japan, ook al traden hierbij tussentijds soms zekere problemen op.

Als gevolg van de toegenomen FDI van Japan in de Verenigde Staten en het toenemende aandelenbezit van Amerikaanse financiële instellingen in Japanse bedrijven is een nieuwe samenhang in de economische belangen van het Japanse transnationale industriële kapitaal en het Amerikaanse transnationale financiële kapitaal ontstaan. De neoliberale globalistische economische elite, die de transnationale fractie van het kapitaal binnen de Japanse economische elite vertegenwoordigt en die door de transnationalisering van productie en aandelenbezit wordt ondersteund, speelt in de vorming van een TKK een grote rol.

Zoals Carroll al ooit noteerde, kan men de kern van de TKK in het Noord-Atlantische gebied situeren, maar intussen is het leidende geglobaliseerd segment van de Japanse economische elite eveneens in de TKK opgenomen. Deze insluiting werd hoofdzakelijk door middel van deze elitesamenhang tussen Japan en de Verenigde Staten gerealiseerd, terwijl de communicatie tussen de Japanse en Europese elites eveneens geleidelijk toenam, wat in 1999 uiteindelijk tot de vorming van de *EU-Japan Business Roundtable* mocht leiden.⁴⁸ Door de vorming van de TKK heeft het kapitalisme zich dus verder kunnen globaliseren en zich in stand weten te houden, ook al

Figuur 3: Buitenlandse banken die tot de top 10 aandeelhouders behoren en die in 2006 leden voor de post van president en vice-president van de Nihon Keidanren zonden.

(Aandeelhouderschap door niet-financiële Japanse bedrijven is in percentages uitgedrukt)

Naam bedrijf	Aandeelhouders	Aandeelhouders	Aandeelhouders	Aandeelhouders	Aandeelhouders
Canon	MC (5,56%)	SSBTC 505103 (2,78 %)	SSBTC (2,43 %)	CMBNAL (2,10 %)	
Sumitomo Co.	SSBTC 5(1,75 %)05103	CMBNAL SLOA (1,37 %)			
Hitachi	MC (8,69 %)	SSBTC (6,00 %)	CMBNAL (3,18 %)		
Mitsubishi Heavy Industries	SSBTC (4,0 %)	CMBNAL (1,5 %)	SSBTC 505103		
Sony	MC (14,48 %)	CMBNAL (4,17 %)	SSBTC (2,80 %)	SSBTC 505103	BNPPASN (0,83 %)
Takeda	SSBTC 505103	CMBNAL (2,40 %)	CMBNAL SLO (1,96 %)		
NTT	MC	CMBNAL (1,01 %)	SSBTC 505103	MBTCO (0,63)	
Nihon Yusen Kaisya	SSBTC 505103 (1,26 %)				
Tokyo Electric Power Co.	SSBTC 505103 (1,04 %)				
Toyota	HC (3,42 %)	SSBTC (3,22 %)	CMBNAL (1,68 %)		
Toshiba	CMBNAL (4,28 %)				
Nippon Steel	SSBTC (4,9 %)	IB (1,6 %)			
Nippon Oil	CMB 385036 (1,63 %)	SSBTC 505103 (1,62 %)	CMBNAL (1,26 %)		

BNPPASN: BNP Paribas Arbitrage SNC

CMBNAL: The Chase Manhattan Bank NA London

CMBALSLOA: The Chase Manhattan Bank NA London SL Omnibus Account

CMB: The Chase Manhattan Bank

HC: Hero and Company

IB: Investors Bank

MBTCO: Mellon Bank Treaty Clients Omnibus

MC: Moxley and Company NC: Nats Cumco

SSBTC: State Street Bank and Trust Company

Bron: Kensyo Sasaki *Henbou suru Zaikai*, Shinninhon Syuppansya, 2006, blz. 74-5.

wordt dat mondiale kapitalisme soms door contradicties verscheurd.⁴⁹

Ten slotte moeten er bij het focussen op de Japanse situatie nog twee politieke punten worden uitgepikt.

Ten eerste zijn de plaatselijke boeren en kleine winkeliers gekant tegen de opening van de Japanse landbouwsector en de kleinhandel voor buitenlandse concurrentie. Zij hebben zich tégen de neoliberale globalistische politiek gekeerd, omdat die ook de opening van de Japanse markt voor het transnationale kapitaal met zich meebrengt.

Ten tweede is als gevolg van het neoliberale beleid de armoede drastisch toegenomen. Het rapport van de OESO (*OECD Economic Survey of Japan*, 2006) toont aan dat in Japan het percentage van relatieve armen (relatieve armen betekent mensen van wie het inkomen onder de helft van het nationale gemiddelde van het inkomen ligt) 13,5 procent bedraagt. De Verenigde Staten telt met 13,7 procent armen⁵⁰ het hoogste percentage armen van alle OESO-landen.

De neoliberale globalistische elite zou niet naast deze feiten mogen kijken.

(Vertaling: André Mommen)

Noten:

¹ C. W. Mills, *The Power Elite*, Oxford University Press, 1958. In deze paper betekent elite een groep die een leidende positie inneemt in een autoritair geleide organisatie. Zie John Scott, "Transformations in the British Economic Elite", Mattei Dogan (red.) *Elite Configurations at the Apex of Power*, Leiden: Brill, 2003.

² Bastiaan van Apeldoorn, *Transnational Capitalism and the Struggle over European Integration*, London en New York: Routledge, 2002, blz. 21-81.

³ Over de Japanse kapitalistenklasse en elites, zie Harold R. Kerbo en John A. McKinstry, *Who rules Japan?: The Inner Circles of Economic and Political Power*, New York: Praeger; Morioka Koji, "Japan", Tom Bottomore en Robert J. Brym (red.), *The Capitalist Class*, London: Harvester Wheatsheaf, 1989.

⁴ Andrew Gordon (red.), *Postwar Japan As History*, Berkeley: University of California Press, 1998.

⁵ Stephen Gill, *American Hegemony and Trilateral Commission*, Cambridge: Cambridge

University Press, 1990, id., *Power and Resistance in the New World Order*, London: Palgrave Macmillan, 2008.

⁶ Kees van der Pijl, *The Making of an Atlantic Ruling Class*, London: Verso, 1984; id. *Transnational Classes and International Relations*, London and New York: Routledge, 1998.

⁷ Robert W. Cox, *Production, Power and World Order*, New York: Columbia University Press, 1987.

⁸ Leslie Sklair, *The Capitalist Class*, Oxford: Blackwell Publisher, 2001.

⁹ William Robinson, *A Theory of Global Capitalism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004.

¹⁰ Over de TKK, William K. Carroll, *The Making of a Transnational Capitalist Class*, London: Zed Books, 2010, blz. 2-5.

¹¹ Fractie betekent hier een groep van het kapitaal in termen van een functioneel onderscheid naar geld- en productief kapitaal en naar geografische opdeling zoals nationaal en transnationaal. Van Apeldoorn, blz. 26-30; Robinson, blz. 49-53.

¹² Over de Amerikaanse elites in het tijdperk van Clinton tot Obama, zie Bastiaan Van Apeldoorn en Nana de Graaff, "Varieties of US Post-Cold War Imperialism: Anatomy of a Failed Hegemonic Project and the Future of US Geopolitics", *Critical Sociology*, 37(4), 2010; William Domhoff, *Who Rules America?: Challenges to Corporate and Class Dominance*, 6th ed, New York: McGraw-Hill, 2009.

¹³ William Robinson, o.c., blz. 37.

¹⁴ Leden die de TC ondersteunen, hebben de samenwerking tussen de trilaterale landen nagestreefd door zich op het globaliserende kapitalisme te baseren. Dat wordt in de volgende rapporten van de TC aangetoond: Joseph S. Nye, Jr., Kurt Biedenkopf, Motoo Siina, *Global Cooperation After the Cold War, The Trilateral Commission*, 1991, Robert B. Zoellick, Peter D. Sutherland, Hisashi Owada, *21st Century Strategies of the Trilateral Countries: In Concert of Conflict?*, The Trilateral Commission, 1999.

¹⁵ Stephen Gill, *Chikyu Seiji no Saikouchiku Nichibeio Kankei to, sekai Chitsuiyo*, in het Japans met Gills inleiding bestemd voor de Japanse lezers; vertaald door Seiji Endo, Asahi Shimbun Sya, 1996, blz. 38-39.

¹⁶ Hensaniinnkai, *Nichibeizaikajinkaigiyonjyunenshi*, 2001, blz. 242.

¹⁷ William K. Carroll, o.c., blz. 188.

¹⁸ *Keizai Doyukai* is een ondernemersorganisatie.

¹⁹ *Keizai Doyukai, Keizai Doyukai Gojyunen no Ayumi*, 1998, blz. 303-309; id. *Keizaikai*, nr. 948, 2011, blz. 63.

²⁰ *Keidanren* is de machtigste ondernemersvereniging van Japan.

²¹ Isamu Miyazaki, Syogen Sengo *Nihon Keizai*, Iwanami Syoten, 2005, blz. 262-263.

²² Nobuteru Kikuchi, "Futatsu no Shinjiyuu-yugi to Zatkai", in Osamu Watanabe (red.), *Henbou suru Kigyosyaka Nihon*, Jyunpou Sya, 2004; Nobuteru Kikuchi, *Zaikai towa Nanika*, Heibonsya, 2005, pp. 230-234.

²³ Nikkan Kogyo Shimbun Syuzaihan (red.), *Hiraiwa Report Sekai ni Simesu Nihon no Shinro*, Nikkan Shobou, 1994.

²⁴ Isamu Miyazaki, o.c., blz. 306-307.

²⁵ William Robertson, o.c., blz. 51.

²⁶ Isamu Miyaki, o.c., blz. 261.

²⁷ Shoichiro Toyoda, *Miryoku aru Nihon no Sozo*, Toyo Keizai Shinpo Sya, 1996.

²⁸ Nobuteru Kikuchi, *Zaikai towa Nanika*, Heibonsya, 2005, blz. 238.

²⁹ William K. Carroll, o.c., blz. 143-4.

³⁰ Koichi Okumura, Keiji Natsume, Satoshi Ueda (red.), *Text Takokusekikigyo Ron*, Mine-ruva Shobo, 2006, blz. 197, *Nihon Keizai Shimbun*, 23rd March, 2011.

³¹ Laurence Shoup en William Minter, *Imperial Brain Trust*, New York: Monthly Review Press, 1977.

³² *Keizaikai*, blz. 63.

³³ Nichibei zaikaijin kaigi yonjyuu-nenshi Hensaniinnkai, *Nichibeizaikajinkaigiyonjyunenshi*, Nichibeikeizaikyougikai, 2001, blz. 174-8 en 242.

³⁴ Op dat punt werd de TC verruimd door het opgaan van de *Japan Group* in de *Pacific Asian Group*. Charles E. Morrison (coordinator), *East Asia and the International System*, Trilateral Commission, 2001.

³⁵ De *Nikkeiren* is een machtige ondernemersvereniging die zich op arbeidsproblemen in Japan richt. John Crump, *Nikkeiren and Japanese Capitalism*, London: RoutledgeCurzon, 2003.

³⁶ Okuda zou als President van *Nihon Keidanren* een nieuw rapport schrijven: *Nippon Keidanren Katsuryoku to Miryoku afureru Nihon wo meza-shite*, *Nihon Keidanren*, 2003.

³⁷ Kensho Sasaki, *Henbou suru Zaikai*, Shinnihon Syuppansya, blz. 180.

³⁸ Mitarai zou een nieuw rapport maken waarin de nadruk op een liberaal globalistisch gezichtspunt werd gelegd. *Nippon Keidanren, Kibounokuni Nihon*, Nitron Keidanren, 2007.

³⁹ Ledenlijst van de TC in 2011.

⁴⁰ William Robinson, o.c., blz. 22.

⁴¹ Koichi Okumura, Keiji Natsume, Satoshi Ueda, ed., o.c., blz. 165..

⁴² Joseph S. Nye, Jr. e.a., o.c., blz. 13.

⁴³ JETRO, *Boueki Tousei Hakusho*, 2008.

⁴⁴ Kensyo Sasaki, o.c., blz. 54

⁴⁵ Robert B. Zoellick e.a., *o.c.*, blz. 7.

⁴⁶ “Custodian banks” zijn instellingen die de aandelen van hun rijke klanten bewaren. Zie Leslie Sklair, *o.c.*, blz. 123-4.

⁴⁷ Asahi Shimbun Keizaibu, *Nichibei Doumei Keizai*, Asahi Bunko, 2005, blz. 115-9.

⁴⁸ Hierover Willan K. Carroll, *o.c.*, hoofdstuk 8.

⁴⁹ Een discussie over deze contradicties van het mondiale kapitalisme, zie William Robinson, *o.c.*, hoofdstuk 4.

⁵⁰ Masano Watanabe, *Kaikyu Seiji! Nihon no Seijitekikiki wa Ikanisite Umaretaka*, Syowado, 2009, blz. 3-4.